

Király Levente

AZ UTOLSÓ KÓL

„szala ín, szala úm,
szala aj mekkemmen,
szala ín, szala úm,
szala ájam pergem”

Ha valaki egy éve azt mondja, mára megkeseredett ember leszek, annak beverem a pofáját, vagy fogadok vele egy rekesz Chív Rega viszekben. Pedig ez a helyzet, sírni volna kedvem. És ha még azt is mondja, üstökösszerű pályát írok le a nyelvészet egén, meghívom egy pofa serre, vagy jól kiröhögöm.

Curriculum vitaemben ugyan ott éktelenkedik hat semesternyi mogyar szak, mert egy időben mindennél jobban érdekelt a nyelvészet, de hamar kiábrándultam az egészből, no meg előkeveredtek régi laboráns emlékeim is, és újult erővel vetettem magam a cemia varázslatos világába. Oda persze maxima pontszámmal vettem föl, és sikert sikerre halmoztam. Le is szerződtetett a nagy állami cég, a MoOI kutatóenzsinyőrnek. Fiatal voltam, ambiciosus, azonnal jelentkeztem a csapatba, amely Szífbriába jött fűrni. A mogyar állam ugyanis még mindig jó kapcsolatokat ápol a ruszokkal, pedig érdemes nem elfelejteni, hogy egy ideig csupán világbirodalmuk apró tartománya voltunk. De hát kit érdekel, ruszul egy hónap alatt gond nélkül megtanultam, meg kazihul is – eleinte úgy nézett ki, oda kerülünk, Alatajba, ehelyett még keletebbre vittek minket.

Lakott egy velem rokon lélek rusz a kutatóállomáson, hét nyelven beszélt, és több holt nyelven is tudott írni. Teljesen véletlenül ismerkedtünk össze: portugálul káromkodott egyet a cantinban, csak úgy, hogy feldobja a hangulatot, én meg kisakkoztam, milyen nyelv lehetett. Hamarosan elmesélte, hogy van egy közeli faluban – a közel errefelé több száz versztot jelent – egy idős néni, állítólag ő az utolsó élő kól, vagy ahogy a környékbeliek nevezik, jírna. Mert míg mások hasznos holmik, addig Grís különféle nyelvek után kutakodott a közeli kisváros piacán, és ott egy fura, semelyik nyelvbe be nem sorolható szó ütötte meg a fülét, és nyomozni kezdett utána. Ahogy ezt elmesélte, azonnal elkezdett hevesen dobogni a szívem: távoli nyelvrokonaink a kólok, és mikor a múlt évezredben feltérképezték a fín-ugra kutatók ezt a vidéket, már akkor is csak néhány jírna tengődött errefelé.

Eszembe jutott, mikor a nagy szakértelmű, de az osztályzaskor érthetetlenül jószágos fin-ugra tanárunk, proff Binak szomorú arccal közölte, hogy meghalt az utolsó kól. Talán még ki is nevettem magamban.

Közben nagyon jó barátok lettünk Grissel, még a feleségének és két szöszke fiának is bemutatott; sokat vendégeskedtem náluk, mert nagyon hiányzott valamiféle családi melegség, hiába van ma már mindenhol fön és inet: egy békét sugárzó családi ebéd a rajcsúrozó kölkökkal mégiscsak más.

Megkértem egykori bölcsész barátaimat, segítsenek. Találtak is egy nyelvészt, proff Kerált, aki az egyik legnagyobb szaktekintély mostanában, ő is hamar belátta, nemcsak egy lelkes amatőr nyaggatja nyelvészeti speculációval, hanem tényleg találtam egy élő kólt: Marja Vecsevszkáját.

A ruszok száz év alatt majdnem teljesen kiirtották őket, és aki megmaradt, az is inkább igyekezett beolvadni. Írott emlékeik sincsenek, mivel a 2004-es nagy tisztogatáskor a Népek Osztályfőnöke – ahogy nevezni szerette magát a hírhedt rusz diktátor – a kól értelmiséget, vagyis azokat, akik tudtak írni-olvasni, kivégeztette, a samonokkal együtt. Marja még ismert egy samont, és mivel óriási szerencsénkre kitűnő szövegmemória volt, egy csomó dalát, ráolvasását, táncát megjegyezte.

Legalább nyolc hónapig jártam Marjához diktafómmal és laptopommal, és ennyi idő alatt tűrhetően újraképeztem magam a fin-ugratika tudományában. A proff még azt is elintézte, hogy fő munkaidőmben ezzel foglalkozhassak. Eredetileg két éves extra ösztöndíjat kaptam, de sajnos, csak pár hónapnyira volt szükség, mert az öreg Marja – ő maga sem tudta, milyen idős, kb. 75 évesnek schazzolta magát – meghalt. Hát ezért vagyok szomorú. Nagyon megszerettem ugyanis.

– Harra nópa! – köszöntem rá, mikor végre megtaláltuk; nagyon meglepődött. Jól tudott ruszul, így elmogyaráztam neki, kik is vagyunk és mit akarunk. Nagyon szomorú lett, és eleinte szóba sem akart állni velünk, de mikor elmondtam neki, hogy így valamit megmenthet elfeledett és kiirtott népének emlékezetéből, és nem melleleg tudunk hozni neki mindenfélét, amivel sokkal kényelmesebb lesz az élete, beleegyezett, hogy hetente egyszer, később háromnaponta meglátogassam. Az utolsó hetekben már ott laktam nála.

Egyre inkább azt gondolom, valamennyire én is felelős lehetek a haláláért: a folytonos visszaemlékezés ráébreszthette égbekiáltóan nyomorúságos helyzetére, a végtelen magányra, és ez sodorhatta lassan a halál felé. Sokszor belegondoltam, milyen lenne utolsó mogyarnak lenni: mintha egy lakatlan szigetről eregetnék füstjeleket a kéműholdak felé. A klasszikus történet szerint az – eddig azt hittük – utolsó kól arra a kérdésre, hogy kivel beszél kólul, így válaszolt: az istennel és a tehenemmel. Marja értetlenkedve nézett rám, mikor úgy gondoltam, megkérdézem és szembesítem a legendát a valósággal. A válasz nem volt túl vidám: senkivel. Mióta a férje, Íva meghalt, azóta nem beszél kólul. Mikor elmeséltem neki, mit illene mondania a nyelvészek szerint, nevetett, aztán sírva fakadt, és kijelentette, hogy nincs isten, nem tudja, hogy volt-e valaha is, de ha volt, akkor már biztosan meghalt. A tehen pedig megdőglene itt, nem bírná ezt a nyomorúságos éghajlatot.

Sokat sírt, és néha, egy-egy történet után én is alig bírtam ki könnyek nélkül. Az utolsó hónapra egész jól megtanultam kólul, úgy diskurálgattunk. Hihetetlen, mennyi szó, kifejezés, mondóka, ének jutott eszébe. Szinte visszazuhan a gyermekkorába, és rájöttem, a látszat ellenére nagyon intelligens asszony: sokat kérdezgett a világról. Érdekelte a fin-ugra nyelvcsalád története, még földgömböt is hoztam neki, bejelöltem, hol élnek nyelvrokonaink, és sokat meséltem a mogyar népről. Néhány kegyes hazugságot is megengedtem magamnak, pedig irtózom a füllentéstől: azt mondtam, hogy a mogyarok nagyon büszkék a szífbriai rokonokra, és sokat gondolnak rájuk, testvérnek tekintik őket. Minden apróságot úgy adtam oda neki, mint a mogyar nép ajándékát. Marja nagyon hálás volt, de a legjobban a tivínek örült, ámulva nézte naphosszat.

Furcsamód a kól nyelv az olnak köszönhetette fennmaradását, mint ahogy pusztulását is. A ruszok eleinte nem bántották a jíránakat, amíg isten háta mögötti mocsarakban, áthatolhatatlan erdőkben halásztak, vadásztak és kereskedtek, hiszen nem zavartak senkit. Aztán pekkjükre óriási olmezőt fedeztek fel vadászterületeiken. Legtöbbjüket deportálták a rusz birodalom távoli zugaiba, ahol szinte kivétel nélkül öngyilkosok lettek, vagy – főleg a fiatalok – azonnal beolvadtak. Az itt maradottak pedig eleve reménytelen harcba indultak elöltöltős puskáikkal az atombombbal rendelkező rusz hadsereg ellen. Persze nem atombomb végzett velük, hanem a vodak: szervezetük nem tudta lebontani rendesen az alkoholt, ezért úgy hatott rájuk,

mint egy gyorsan ölő idegméreg, viszont abbahagyni sem tudták az ivást. A ruszok meg csak nevettek rajtuk: éveken belül elpusztultak, és addig is minden pénzüket vodakra költötték.

Marja sokat mesélt, gyakorlatilag az egész életét felidézte, énekelt, és amennyire tudott, még táncolt is nekünk. Az összes beszélgetést felvettük, a hangot és a képet is. Mesélt az utolsó samonról, Ogopórról, és szerencsére emlékezett egyik hosszabb ráolvasására is.

Két hete azonban egyik pillanatról a másikra minden elromlott. Marja hirtelen ágynak esett, nagyon magas lázzal. Azonnal hívtunk a legjobb orvost a bázisról, de már ő sem tudta megmenteni. Marja alig beszélt az utolsó napokban. Sokszor elzavart minket, és azt hajtogatta, immár ruszul, hogy csak azért vagyunk itt, mert ki akarjuk őt csavarni, mint a vizes lepedőt, hogy minél többet tudjunk meg egy-szervolt népéről, és hogy úgysem számít semmit ez az egész, menjünk haza a fenébe. Aztán elnézést kért kólul, és egyre gyöngülő hangján beszélgetett velünk. Mindig tudtuk, milyen állapotban van, attól függően, melyik nyelven szólal meg. Az utolsó három napon csak anyanyelvén beszélt, egyre érthetlenebb dalokat suttogott. Nem bírtam tovább, és leszereltem a mikrofonokat, mert úgy éreztem magam, mint egy hullarabló. Proff Kerál tombolt mérgében, azt mondta, újabb nyelvemlékeket taszítok a semmibe, akadályozom a kutatást, de egyszerűen kikapcsoltam a gépemet és a főnomat. Marja még értékelni tudta a gesztust, szomorúan elmosolyodott, megsimogatta az arcomat. Sírtam, akkor először. Olyan volt, mintha a nagy-anyám halt volna meg.

Addigra Gríst már visszarendelte valamelyik rusz titkosszolgálat, mert véget akartak vetni ennek a számukra érthetetlen és kellemetlen kutatásnak. Engem szerencsére nem zaklattak. Egyedül maradtam Marjával, akinek minden utolsó kívánságát teljesítettem, még a temetésére is elmentem, ahová a pop és egy szomszédasszonya kísérté csak el.

Még mikor hazaérkeztem, akkor sem hittem el igazán, hogy botcsinálta nyelvész leszek. A proff-fal ugyanis nagyon összevesztem; ő persze igyekezett velem kibékülni, szerinte úgyis mondott még valamit „az öregasszony”, és nem értette, miért csaptam rá másodszor is az ajtót – immár nem csak jelképesen. Azóta éjjel-nappal meséket, versikéket, mondókákat, szólásmondásokat fordítok, és azt hiszem, hamarosan megírom regényben az egész kalandot.

A proff a végén mégiscsak szerzett nekem egy ösztöndíjat, nyelvésznek vagyok álcázva, így írhatok szabadon legalább egy évig.

Utána vár a MoOI, addigra talán megint érdekelni kezd a vegyészet. Nem tudom, mi lesz, hol kötök ki végül. Eddig úgy éreztem magam, mint akit ide-oda fújdogál a szél. Ahogy a dal mondja: ún szala ín, han ím arza, íma gyakramí. Szél fújj, nap süss, nap nyugodj. Most talán más lesz.

(Székelyföld, 2004/12.)

KIRÁLY LEVENTE 1976-BAN SZÜLETETT SZEGEDEN. VERSET ÉS PRÓZÁT ÍR. GÉRECZ ATTILA-DÍJAS.